

biztosította a kommunisták folyamatos hatalmát. Talán még ennél is fontosabb, hogy konszolidálta magának Maónak a hatalmát is, olyannyira, hogy személyes ideológiája alapján szabadon vezethette az országot, a viszonylag mérsékelték, mint például Csou En-laj korlátozó hatása nélkül.

A *Mao nagy éhínségéhez* hasonlóan a *The Tragedy of Liberation* is jelentős mértékben támaszkodik a kínai központi és tartományi levéltárak anyagaira. Azonban nagyobb és üdvözlendő azoknak az embereknek a hozzájárulása a kötethez, akik a forradalom éveiben éltek, így az olvasó összefüggésekbe tudja hozni és meg tudja érteni az előtte kibontakozó látszólagos örületet.

Tekintettel a nagy ugrás és a kulturális forradalom következményeire, és az időszak cikkünk elején idézett megítélésére, mint a viszonylagos stabilitás időszaka, a felszabadítás utóhatásával eddig kevés történelmi tanulmány foglalkozott. Dikötter tiszta és szisztematikus könyvéről méltán állítható, hogy mérvadó munka lesz egy olyan időszakról, amely, tele saját borzalmaival, lerakta az alapokat a jövőbeli még nagyobb atrocitásokhoz.

(*The Asian Review of Books*)

Rana Mitter⁴

Megjelent Ce-hszi császárné életrajza

Jung Chang: Empress Dowager Cixi: The Concubine Who Launched Modern China (Jonathan Cape, 2013, 464 oldal) című könyvének bemutatása

A kínai történelem bővelkedik erős karakterekben, ám a köztudatban élő legjelentősebb alakok között csak kevés nő akad. Az elmúlt fél évszázadban talán Csiang Csing („Madame Mao”), az ő idejét megelőző években pedig Szung Mej-ling („Madame Csang Kaj-sek”)

volt közülük a legismertebb. Azonban egyikük sem volt sem volt olyan közvetlen hatással a politikára vagy az államvezetésre, mint elődjük, Ce-hszi (1835–1908); az özvegy császárné, akinek befolyása az 1860-as évektől 1908-ban bekövetkezett haláláig volt érezhető Kínában.

Ebben az alapos kutatómunkára épülő, provokatív életrajzban Jung Chang, a *Vad hatyúk (Wild Swans)* című memoár és a (férjével, Jon Halliday-jel közösen írt) *Mao: The Unknown Story (Mao: Az ismeretlen történet)* című életrajz szerzője szakít a hagyományos vélekedéssel és úgy mutatja be Ce-hszit, mint a Kína újkori történetének néhány legfontosabb eleme – kezdve az alkotmányos kormányzattól a katonai reformig – mögötti mozgatóerőt.

A könyv mindenekelőtt részletes képet fest arról, hogy milyen volt az élet a császári udvarban a Csing-korszak (1644–1911) késői szakaszában. Az intrika művészetének ismerete elengedhetetlen feltétele volt a túlélésnek ebben a zárt világban, ahol rivális fejedelmek, eunuchok és bürokraták küzdöttek a hatalomért. Ce-hszi pedig jó játékosnak bizonyult ezekben a gyakran halálos játékokban...

Ce-hszi 1852-ben lett Hszien-feng császár ágyasa, s ettől kezdve folyamatosan emelkedett az udvari élet ranglétráján, míg végül ő vált a színpalak mögötti igazi hatalommá. Mindössze 25 éves volt, amikor palatoforradalmat szervezett, hogy fiát, Caj-csunt (uralkodói nevén Tung-csi [1861–1875] császárt) ültesse a trónra. Ceng Kuo-fan tábornok, az akkori idők egyik legfontosabb katonai vezetője kijelentette: „Lenyűgöz az özvegy császárné bölcs és határozott fellépése, ami még a múlt nagy uralkodóinak is becsületére vált volna.”

Ám Ce-hszi sokkal több volt egyfajta kínai Boleyn Annánál (már csak azért is, mert ő – Annával ellentétben – tisztességgel halt meg és ágyban, párnák közt halt meg). A róla alkotott hagyományos nézet szerint konzervatív alak volt, aki épp akkor akadályozta meg, hogy a reformerek modernizálják Kínát, amikor az országnak nagy szüksége lett volna a változásra azért, hogy reagáljon a nyugati imperializmus hatásaira.

A kínai történetírás általában hajlamos úgy kategorizálni az erős nőket, hogy azok vagy kétes erkölcsű cefkák vagy gonosz boszorkányok voltak. Ce-hszit gyakran sorolták az első

4 Rana Mitter a *China's War With Japan, 1937–1945: the Struggle for Survival* (Allen Lane, 2013) című könyv szerzője. A könyv recenzióját néhány hónappal ezelőtt a Valóság olvasói is olvashatták.

kategóriába, amikor a fiatal, és a másodikba, amikor idős volt. Chang ezzel szemben egy átgondoltabb, rugalmas Ce-hszit mutat be, aki szívén viselte a vasutak fejlesztését, szem előtt tartotta a kapcsolatokat a Nyugattal és tisztában volt a politikai változás szükségességével.

Néhány kérdés azonban megválaszolatlanul marad. Ce-hszi 1908-ban halt meg, mindössze három évvel a dinasztia bukása előtt. Chang úgy véli, hogy Ce-hszi őszinte volt a reformok ösztönzésében. De akkor miért bukott el a Csing-dinasztia még ennek ellenére is, és miért ilyen gyorsan? A válasz részben kívül esik az udvari manővereken, és egy olyan kínai társadalomban keresendő, amelyet áthatott a mélyreható változás. A Csingek számára az 1864-es Tajping-felkelés vége volt a fordulópont, a polgárháborúé, amelyet egy örült látnok robbantott ki, és ami több millió ember halálához vezetett. Hogy mentse magát, a császári udvarnak óriási részt kellett átruháznia a fegyveres erő kiállításának monopóliumból a tartományi katonai vezetőkre – ezt a hatalmat pedig soha többé nem szerezte vissza, és ez volt az fő oka a „hadurak” uralmának, ami Kínát a 20. század elején jellemezte. Következésképpen az udvari döntések az 1860-as évek után gyakorlatilag sokkal kevésbé voltak jelentősek Kína egésze számára, mint az erős császárok idején a 18. században.

A szellemi változás is fontos tényező volt. A könyvben Ce-hszi két *bête noire*-ja, a reformista gondolkodó Kang Ju-vej és Liang Csi-csao, ismételt (és sikertelen) kísérletekre vannak ítélve, hogy megbuktassák a császárnét. Ők azonban nem csak hataloméhes összeesküvők voltak, hanem a két legjelentősebb és legkifinomultabb politikai gondolkodó Kína késő-birodalmi korszakában. Kangnak voltak ugyan különlegesei (például kacérkodott a hőlégballoonozással), de fontos javaslatokat tett azzal kapcsolatban is, hogy hogyan lehetne a konfucianizmust a modern világhoz igazítani. Liang, akit Chang Kang Ju-vej „jobbkezéként” mutat be, valójában sokkal több volt ennél: többek között ő volt a modern kínai politikai sajtó egyik megalapítója. Ők és más gondolkodók-aktivisták a 19. század végi Kínában központi szerepet játszottak annak a közties rétegnek a kialakításában, amely elszívta a hatalom egy részét az udvartól és a civil társadalomnak adta azt. Az egyik ok, amiért

a Csing-dinasztia oly hirtelen és váratlanul megbukott az volt, hogy 1911-re nem maradt olyan hatalmi kör Kínában, amelynek elemei érdeke fűződött volna az uralkodóház túléléséhez.

Ce-hszi mindazonáltal megérdemli, hogy emlékezzünk rá, Chang könyve pedig üdvözlendő azért, hogy megadja a kínai történelem egyik fontos alakjának – egy feminista ikonnak, aki meghatározó szerepet játszott a modern Kína kialakításában – azt a hangsúlyt, amit megszolgált. Sok szempontból a császári udvarban folyó viták előfutárainak tűnnek a Pekingben ma folyó vitáknak, ahol a gyilkos intrikák (mint például a Po Hszi-laj ügy) párhuzamosan futnak a heves vitákkal arról, hogy milyen mértékben kell Kínát megreformálni. Még az arról folyó viták is részét képezik a mai politikai tájképnek, hogy hogyan kell modernizálni konfucianizmust.

Egy fontos területen azonban egyáltalán nem történt előrelépés, sőt. A mai kínai politikai szégyene, hogy napjainkban nincs egyetlen erős nőalak sem a politikai életben, akinek Ce-hszihez hasonló befolyása lenne. Ez a szellemes életrajz emlékeztet bennünket arra, hogy a nők nagyobb mértékű jelenléte az áhított politikai változás kiváltó oka lehet.

(The New Statesman)

Peter Gordon

Az I. világháború ázsiai csatája

Jonathan Fenby: The Siege of Tsingtao (Penguin China, 2014, 55 oldal) című könyvének bemutatása

2014 nyarán lesz egy évszázada annak, hogy kitört az első világháború. A közelmúltban több olyan szónoki kijelentést is hallhattunk, amelyek a jelenlegi ázsiai geopolitikai helyzetet összevetik azzal, ami Európában volt tapasztalható néhány hónappal a szarajevói merénylet előtt. Abe Sinzo japán miniszterelnök 2014 januárjában talán nem hasonlította volna olyan meggondolatlanul a Kína és